

Chuyển đổi số báo chí và đào tạo báo chí

13:28 28/10/2024

Tác giả: Đang cập nhật

Chuyển đổi số báo chí là sự thay đổi toàn diện, cả về phương thức hoạt động, mô hình tổ chức, kỹ năng sáng tạo và truyền tải thông tin báo chí, đòi hỏi sự thay đổi về nhận thức, thái độ từ các nhà lãnh đạo đến mỗi nhà báo trong các cơ quan báo chí. Chuyển đổi số cũng là điều kiện phát triển báo chí dựa trên mô hình hội tụ, đa nền tảng, đa phương tiện, đa dịch vụ... Quá trình đó cũng tác động sâu sắc và toàn diện đến hoạt động đào tạo báo chí để tạo dựng nguồn nhân lực thích ứng với bối cảnh chuyển đổi số.

Trọng tâm của chuyển đổi số báo chí

Đích đến của chuyển đổi số báo chí chính là hình thành và vận hành báo chí số. Khái niệm báo chí số (digital journalism) bao hàm cách hiểu rộng về báo chí hoạt động dựa trên nền tảng số, gồm tổng thể các loại hình, không chỉ báo mạng điện tử mà cả truyền hình số và phát thanh số.

Chuyển đổi số đã, đang là xu thế tất yếu diễn ra mạnh mẽ trong hầu hết các lĩnh vực của đời sống hiện nay. Là lĩnh vực phản ứng nhạy bén với mọi biến động của đời sống kinh tế - xã hội, báo chí - truyền thông cần đi đầu trong công cuộc chuyển đổi số. Thực hiện chủ trương chuyển đổi số quốc gia, ngày 6/4/2023, Phó Thủ tướng Trần Hồng Hà ký Quyết định số 348/QĐ-TTg phê duyệt Chiến lược “Chuyển đổi số báo chí đến năm 2025, định hướng đến năm 2030” nhằm mục tiêu xây dựng các cơ quan báo chí theo hướng chuyên nghiệp, nhân văn, hiện đại, làm tốt sứ mệnh thông tin, tuyên truyền, phục vụ sự nghiệp cách mạng của Đảng, sự nghiệp đổi mới của đất nước; đảm bảo vai trò dẫn dắt, định hướng dư luận xã hội, giữ vững chủ quyền thông tin trên không gian mạng; đổi mới hiệu quả trải nghiệm của công chúng; tạo nguồn thu mới; thúc đẩy phát triển ngành công nghiệp nội dung số(1).

Chuyển đổi số báo chí là việc triển khai đồng bộ những thay đổi về công nghệ và con người để tái cấu trúc tổng thể cách thức hoạt động, từ đó tạo ra những cơ hội và giá trị mới trong hoạt động báo chí. Từ việc số hóa dữ liệu và quy trình sản xuất sản phẩm, các cơ quan báo chí sử dụng công nghệ số để phân tích, đánh giá và quyết định lựa chọn cách thức vận hành, mô hình kinh doanh phù hợp, đáp ứng nhu cầu của công chúng.

Trên thực tế hiện nay còn có sự nhầm lẫn “số hóa” với “chuyển đổi số”. Có thể hiểu số hóa là quá trình chuyển đổi các hệ thống lưu trữ dữ liệu báo chí truyền thống sang hệ thống kỹ thuật số, ví dụ chuyển từ dữ liệu dạng giấy sang các file mềm trên máy tính, số hóa phát thanh, truyền hình chuyển từ phát sóng analog sang phát sóng kỹ thuật số... Còn chuyển đổi số lại là một quá trình bao gồm việc khai thác các dữ liệu có được từ quá trình số hóa, từ đó áp dụng các công nghệ để phân tích, biến đổi các dữ liệu đó và tạo ra các giá trị mới hơn.

Trong chuyển đổi số báo chí, công nghệ số được sử dụng như là công cụ để đổi mới phương thức tác nghiệp, sản xuất và phân phối nội dung theo hướng tối ưu hóa mô hình tổ chức hoạt động của các cơ quan báo chí. Đây chính là quá trình ứng dụng công nghệ số vào các khâu trong quy trình vận hành, từ hoạt động sáng tạo và phân phối sản phẩm của cơ quan báo chí đến việc hưởng thụ các sản phẩm báo chí của công chúng.

Ở góc nhìn cụ thể hơn, chuyển đổi số báo chí là đưa toàn bộ hoạt động của cơ quan báo chí vào môi trường số. Tất cả các khâu trong hoạt động của một cơ quan báo chí đều được số hóa và kết nối, trong đó dữ liệu thông tin là yếu tố trung tâm. Vì thực chất, chuyển đổi số báo chí là nhằm mục đích tạo ra nội dung chất lượng hơn, thích hợp và hấp dẫn hơn, hiệu quả hơn với thể hệ công chúng số. Trong môi trường truyền thông số với tính siêu kết nối, nền tảng công nghệ số cho phép con người được thỏa mãn đa giác quan theo đa phương thức tiếp nhận, sản phẩm báo chí cũng phải là đa phương tiện, đa dạng thức và tính tương tác với công chúng cao.

Nhìn ở chiều cạnh tổng thể, chuyển đổi số còn là sự thay đổi về văn hóa, đòi hỏi các cơ quan báo chí phải tái tạo, đổi mới phương thức tổ chức sản xuất và phân phối sản phẩm. Và như vậy, tư duy tổ chức, vận hành cơ quan báo chí thay đổi theo hướng thúc đẩy tính sáng tạo đáp ứng tính phong phú, kết nối của môi trường truyền thông số là yếu tố quan trọng nhất.

Quá trình chuyển đổi số báo chí hiện nay cho thấy, cần tập trung vào nhận thức về vai trò, sự cần thiết của quá trình chuyển đổi số; nhận thức những khó khăn, hạn chế trong nguồn lực đầu tư của các cơ quan báo chí; những thách thức về nguồn nhân lực cho quá trình chuyển đổi số báo chí, trong khi việc thể chế hóa các quan điểm, chủ trương thành những quy định cụ thể trong các hoạt động chuyển đổi số ở nước ta diễn ra còn chậm, chưa đáp ứng tốt yêu cầu thực tiễn. Ví dụ, chưa có cơ chế tài chính thích ứng, hay vấn đề bảo hộ các loại tài sản trí tuệ trong kinh tế số, bảo vệ dữ liệu và khai thác dữ liệu người dùng... Để có thể thúc đẩy mạnh chuyển đổi số báo chí, cần có nguồn dữ liệu lớn được kiểm chứng và cơ chế để các cơ quan báo chí kết nối, khai thác nguồn dữ liệu.

Đổi mới nội dung đào tạo báo chí thích ứng với tiến trình chuyển đổi số báo chí

Tầm quan trọng của tư duy trong thúc đẩy chuyển đổi số cũng cho thấy nhân tố trung tâm, cốt lõi của quá trình chuyển đổi số chính là con người. Theo nhà báo Lê Quốc Minh, Ủy viên Trung ương Đảng, Phó Trưởng Ban Tuyên giáo Trung ương, Tổng Biên tập Báo Nhân Dân, Chủ tịch Hội Nhà báo Việt Nam, “Chuyển đổi số, trước hết phải nghĩ đến yếu tố con người. Sự đổi mới sẽ không có ý nghĩa gì nếu chúng ta không có kỹ năng để sử dụng nó”(2).

Khi đặt ra vấn đề con người là then chốt của quá trình chuyển đổi số báo chí, vấn đề đào tạo báo chí lại trở nên nóng hổi bởi đào tạo báo chí chính là đào tạo nguồn nhân lực phục vụ cho tiến trình này. Bên cạnh đó, trong bối cảnh chuyển đổi số, nếu không có chiến lược thích ứng, đào tạo báo chí sẽ lạc hậu, chậm trễ, xa rời thực tế đang biến đổi rất nhanh chóng.

Chuyển đổi số báo chí_Ảnh minh họa

Nếu như đích đến của chuyển đổi số báo chí là hình thành và vận hành báo chí số thì đích đến của đào tạo báo chí trong bối cảnh này là hình thành, tạo lập nguồn nhân lực báo chí số.

Đào tạo báo chí tập trung xây dựng, hình thành, phát triển nguồn nhân lực thích ứng với tiến trình chuyển đổi số, thông qua:

** Đào tạo báo chí trang bị hệ thống kiến thức báo chí số cho người học.*

Ở hệ thống kiến thức này, các giá trị cốt lõi của báo chí là tính khách quan, xác thực, tính thời sự, tính định hướng, tính nhân văn, tính chất lọc và chiều sâu thông tin được thể hiện, vận dụng sáng tạo trong các dạng thức báo chí đa phương tiện, phân phối trên đa nền tảng, đáp ứng đa dạng nhu cầu của công chúng trên môi trường số. Xác định báo chí số là sự hội tụ 5 yếu tố: Nội dung số + công nghệ số + công chúng số + kinh tế số + hệ sinh thái số, mỗi yếu tố này đều cần được xây dựng tri thức, phát triển kỹ năng cho người học.

Do vậy, hệ thống các môn học cần được tổ chức lại theo mục tiêu đào tạo mới, giảm đi tính cát cứ giữa các loại hình nhưng đáp ứng yêu cầu chuyên sâu nhóm kỹ năng. Hệ thống tri thức trang bị cho người học được phát triển từ hệ thống tri thức nền tảng truyền thống nhưng được sắp xếp, bổ sung, phát triển các chiều cạnh mới của báo chí số, trên nền tư duy báo chí số. Từ kiến thức về vai trò, chức năng, nguyên tắc hoạt động của báo chí, kiến thức về pháp luật và đạo đức báo chí, công chúng báo chí, đến hệ thống kiến thức loại hình, thể loại, và kiến thức tổ chức mô hình tòa soạn, quy trình sản xuất các sản phẩm báo chí đều được gắn với những đặc tính của môi trường số, trong đó đặc biệt là đặc tính siêu kết nối, siêu tương tác, siêu lưu trữ và tính tích hợp các nền tảng.

Như vậy, kiến thức dành cho người học báo chí số vừa cơ bản, nền tảng, vừa bổ sung, cập nhật, mang tinh thần chuyển đổi gắn với công nghệ - kỹ thuật số, tạo điều kiện để người học phục vụ một nền báo chí chuyên nghiệp, nhân văn, hiện đại, thích ứng theo sự phát triển của công nghệ trong khi giữ vững và phát huy các giá trị nền tảng, cốt lõi. Bởi công nghệ dù phát triển đến đâu, các giá trị nhân văn, giá trị chính trị - tư tưởng mà báo chí mang lại thực sự không thể thay thế trong đời sống xã hội. Chuyển đổi số báo chí “nhằm mục tiêu xây dựng các cơ quan báo chí theo hướng chuyên nghiệp, nhân văn, hiện đại, làm tốt sứ mệnh thông tin, tuyên truyền, phục vụ sự nghiệp cách mạng của Đảng, sự nghiệp đổi mới của đất nước; đảm bảo vai trò dẫn dắt, định hướng dư luận xã hội, giữ vững chủ quyền thông tin trên không gian mạng; đổi mới hiệu quả trải nghiệm của công chúng; tạo nguồn thu mới; thúc đẩy phát triển ngành công nghiệp nội dung số”(3).

** Đào tạo báo chí hình thành hệ thống kỹ năng báo chí số cho người học*

Đó là nhóm các kỹ năng làm việc trong tòa soạn số với mô hình quản lý nội dung, tác nghiệp, sản xuất, xuất bản, phân phối nội dung, kinh doanh, từ đó tối ưu hóa quản trị tòa soạn số. Đó còn là nhóm kỹ năng sáng tạo, sản xuất tác phẩm, sản phẩm báo chí số gắn liền với sử dụng công nghệ số, truyền tải đa phương tiện, cho đa nền tảng, làm việc với dữ liệu lớn, kỹ năng khai thác, kiểm chứng, bảo mật thông tin số, kỹ năng sử dụng AI trong tác nghiệp báo chí, kỹ năng sử dụng mạng

xã hội trong thu thập thông tin, sáng tạo, sản xuất sản phẩm và tương tác với công chúng, phát triển mạng lưới tương tác...

Kỹ năng gắn với thực hành trong hệ thống các môn học và các hoạt động ngoại khóa. Vậy nên, cơ sở đào tạo báo chí cần có mô hình tổ chức hoạt động thực tiễn sinh động cùng hệ thống trang thiết bị cho phép người học thực hiện sự kết nối, tương tác, lưu trữ, đa nền tảng, đa phương tiện của báo chí số. Sự phối hợp tổ chức sản xuất các dòng sản phẩm thực hành với các cơ quan báo chí, đặc biệt là những cơ quan có mô hình vận hành báo chí số hiệu quả, có tầm ảnh hưởng sẽ tạo ra sự gắn kết, tương hỗ, chia sẻ lẫn nhau, qua đó cơ sở đào tạo có thể cung cấp nguồn nhân lực tiềm năng, có thể từng bước tham gia vào các mắt xích của hoạt động thực tiễn, đồng thời cơ sở đào tạo có thể bổ trợ, tô rèn, hoàn thiện thêm kiến thức, kỹ năng, kinh nghiệm, bản lĩnh, thái độ cho người học trong sự dịch chuyển vô cùng năng động của môi trường truyền thông số.

** Hình thành thái độ cho người học*

Đó là hệ thái độ kết nối, tư duy trên đa nền tảng, cầu thị và học hỏi, nắm bắt, cập nhật công nghệ mới, coi trọng công nghệ nhưng luôn chú trọng các giá trị cốt lõi của báo chí, gắn liền với đạo đức nghề nghiệp và trách nhiệm xã hội của nhà báo. Người học định vị được vị trí của công nghệ - kỹ thuật hiện đại trong hoạt động báo chí, định vị được các dòng chảy thông tin trên môi trường số và định vị các giá trị cốt lõi của báo chí mà mình cần sử dụng các công cụ, nền tảng công nghệ để tôn lên. Hệ thái độ phù hợp tạo nên tư thế tác nghiệp chuyên nghiệp, tư cách làm nghề đúng đắn của nhà báo khi vươn ra sự rộng lớn, đa chiều của môi trường truyền thông số.

Một số đề xuất đối với cơ sở đào tạo báo chí

Theo Chiến lược chuyển đổi số báo chí đến năm 2025, định hướng đến năm 2030, Bộ Thông tin và Truyền thông sẽ hỗ trợ việc đào tạo, bồi dưỡng kiến thức, kỹ năng cho nhà báo; hỗ trợ phát triển nền tảng số quốc gia cho báo chí. Tuy nhiên, tiến trình lâu dài đó đòi hỏi phải xây dựng được nguồn nhân lực toàn diện, có đủ các điều kiện đáp ứng yêu cầu chuyển đổi số báo chí, phát triển báo chí số ở Việt Nam. Các cơ sở đào tạo báo chí có vai trò, trách nhiệm thực hiện yêu cầu, nhiệm vụ này.

Thứ nhất, cần nhận thức đầy đủ, hệ thống về báo chí số. Bởi chỉ khi có nhận thức mang tính hệ thống và toàn diện về báo chí số mới có thể xác định rõ sự thay đổi nội dung, hình thức, phương pháp đào tạo, ứng dụng công nghệ, đầu tư trang thiết bị để quá trình dạy học thích ứng với bối cảnh mới.

Cần nhận thức rằng, chuyển đổi số báo chí không chỉ là ứng dụng công nghệ hiện đại mà là sự thay đổi toàn diện hoạt động báo chí, từ mô hình tổ chức tòa soạn, cách thức vận hành bộ máy, quy trình sản xuất, sáng tạo nội dung, tổ chức hình thức, phương thức chuyển tải, phân phối và kinh doanh sản phẩm báo chí... Trải qua hơn 30 năm chuyển đổi số từ khi tờ báo mạng điện tử đầu tiên ra đời năm 1992 - tờ Chicago Tribune (Mỹ), báo chí đang ở giai đoạn số hóa (digitization), và đã xuất hiện những hiện tượng mới như báo chí dữ liệu (data journalism), báo chí di động (mobile journalism), báo chí xã hội (social journalism), ứng dụng trí tuệ nhân tạo (AI) trong báo chí, báo chí nhúng (immersive journalism) gắn với ứng dụng của công nghệ thực tại ảo (virtual reality)... Nắm bắt được đúng mạch chuyển của báo chí sẽ giúp cho đội ngũ nhà quản lý cơ sở đào tạo báo chí và giảng viên đổi mới nội dung, phương pháp, thích ứng cao với thực tiễn.

Thứ hai, phát triển đội ngũ giảng viên đáp ứng yêu cầu. Đây là chủ thể của hoạt động đào tạo, họ nắm giữ vai trò quyết định trong triển khai nội dung và phương pháp dạy học hiện đại, hiệu quả. Bởi vậy, điều quan trọng là đội ngũ giảng viên vừa có hiểu biết sâu sắc về chuyển đổi số báo chí, đồng thời nâng cao năng lực ứng dụng công nghệ số để đổi mới giảng dạy một cách toàn diện, không chỉ trong cách thức soạn bài giảng, cách triển khai nội dung và phương pháp giảng dạy mà còn quan tâm đến đổi mới cách tương tác với người học trong chương trình đào tạo báo chí thích ứng chuyển đổi số.

Thứ ba, cơ sở đào tạo báo chí cần đầu tư thích đáng về cơ sở hạ tầng và công nghệ cho đào tạo báo chí số. Việc ứng dụng sâu rộng công nghệ số vào trong hoạt động đào tạo báo chí là thiết yếu để phát triển trong sự thay đổi nhanh chóng của môi trường truyền thông hiện nay. Tiếp tục nâng cấp cơ sở hạ tầng và công nghệ có ý nghĩa quan trọng vì các sản phẩm đào tạo báo chí số là sản phẩm gắn với công nghệ thông tin. Cơ sở hạ tầng kỹ thuật không chỉ là các phòng thu, trường quay với các thiết bị, phần cứng, máy móc mà còn là phần mềm chuyên dụng phục vụ chuyên biệt cho sản xuất sản phẩm báo chí cho các nền tảng khác nhau. Có thể xã hội hóa nguồn tài chính đầu tư thiết bị phục vụ đào tạo, xây dựng đề án, kêu gọi các nhà đầu tư, liên kết với các nhà mạng, các nhà thầu dịch vụ truyền thông số.

Việc quản lý khai thác cơ sở vật chất, trang thiết bị kỹ thuật của cơ sở đào tạo báo chí cần được coi trọng, thực hiện nghiêm túc quy trình vận hành, bảo dưỡng, đảm bảo phục vụ tốt cho thực hành sản xuất sản phẩm báo chí số.

Thứ tư, cần tăng cường ứng dụng công nghệ số vào hoạt động quản lý, điều hành công việc. Cần sử dụng các ứng dụng phục vụ công tác quản lý, các ứng dụng phục vụ chuyên môn. Cần xây dựng hệ thống thông tin, cơ sở dữ liệu của cơ sở đào tạo báo chí, thực hiện quy chế chia sẻ thông tin qua hệ thống mạng giữa các phòng, ban, khoa, viện trực thuộc. Thực hiện đồng bộ việc chia sẻ, lưu chuyển, cung cấp các văn bản thông qua hệ thống quản lý dữ liệu số, ứng dụng chứng thực số, chữ ký số..., đồng bộ số hóa dữ liệu trong các hoạt động của cơ sở đào tạo báo chí.

Thứ năm, đẩy mạnh nghiên cứu khoa học phục vụ mục tiêu đào tạo báo chí số. Thực tế cho thấy, để chất lượng hoạt động đào tạo được đảm bảo, cần có những nghiên cứu khoa học đủ tầm vóc, có chiều sâu, có tính cập nhật, tạo cơ sở dữ liệu, chất liệu nội dung cho các bài giảng, các chuyên đề. Đặc biệt, trong bối cảnh vận động, biến đổi nhanh chóng của môi trường truyền thông số, các nghiên cứu, khảo sát thực tiễn cập nhật, bài bản, đảm bảo tính khoa học sẽ tạo ra nguồn tri thức mới mẻ, đáng tin cậy, có sức thuyết phục phục vụ cho hoạt động đào tạo. Giảng viên đồng thời là nhà khoa học, từ quá trình nghiên cứu của mình, làm chủ tri thức, phương pháp, mang những phát hiện khoa học mới, những luận điểm đã được đúc kết để không ngừng làm giàu nội dung giảng dạy báo chí chuyển đổi số.

PGS, TS Đinh Thị Thu Hằng

(1) Chiến lược chuyển đổi số báo chí đến năm 2025, định hướng đến năm 2030

(2) <https://nhandan.vn/chuyen-doi-so-truoc-het-phaitap-trung-vao-yeu-to-con-nguoi-post693101.html>.

(3) Chiến lược chuyển đổi số báo chí đến năm 2025, định hướng đến năm 2030.

Tài liệu tham khảo:

1. Quyết định số 348/QĐ-TTg phê duyệt Chiến lược “Chuyển đổi số báo chí đến năm 2025, định hướng đến năm 2030”.
2. PGS, TS Vũ Văn Hà (2021), <https://tuyengiao.vn/nghien-cuu/bao-chi-truyen-thong-trong-xu-the-chuyen-doi-so-137238>
3. Nguyễn Văn Dũng (2011), Báo chí truyền thông hiện đại, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội.
4. <https://nhandan.vn/science-news/chuyen-doi-so-bao-chi-viet-nam-nhung-van-de-ly-luan-va-thuc-tien-700892>

5. <https://nhandan.vn/bao-chi-so-nhin-lai-30-nam-nghien-cuu-va-trien-vong-phia-truoc-post700913.html>

Link bài viết: <https://nguoilambao.vn/chuyen-doi-so-bao-chi-va-dao-tao-bao-chi>